

Jordi Arbonès

Art i dificultat de les traduccions

El nom de Jordi Arbonès va lligat a la traducció al català d'alguns dels més importants narradors contemporanis de llengua anglesa: Henry Miller, Anaïs Nin, Lawrence, Hemingway, entre d'altres. I, en canvi, la persona de Jordi Arbonès a penes és coneguda entre nosaltres, per una raó ben senzilla: resideix a Buenos Aires des de fa més d'una vintena d'anys. Ara acaba de tornar a la capital de l'Argentina, després de quarantacinc dies d'estada a Catalunya, que li han servit, entre d'altres coses, per a entendre millor el guirigall de sigles que s'aboquen damunt l'opinió pública a la recerca del «vot útil». Arbonès se'n va un bon xic impressionat de la magnitud de la campanya, desenvolupada amb uns recursos que, al seu criteri, voregen el malbaratament.

— Però, d'on ve Jordi Arbonès?

— Pot dir-se que el meu interès per la literatura i per la cultura catalana va néixer cap als anys 1950, gràcies a un mestre —Antoni Jaume— que ens ensenyava, en teoria, llengua catalana i, en la pràctica, un mica de tot. Després, amb uns quants amics vam «aterrar» a la Penya Cultural Barcelonesa, situada al carrer de Sant Pere Més Baix, al meu barri, car jo vaig néixer prop de l'Arc del Triomf, a Ribera. Uns quants companys formàvem una mena de penya i a través de la comissió de cultura de l'esmentat centre organitzàrem un conjunt d'actes i conferències que es van acabar quan la policia va tenir-ne coneixement. Ho fèiem tot en català i, naturalment, no havíem demanat cap mena de permís. A partir d'aquest nucli em vaig relacionar amb Joan Triadú, Jordi Sasanedas, Ricard Salvat, Max Cahner i, també, amb Carles Riba i Joan Oliver, que acabava de tornar de l'exili.

— I a Buenos Aires, com hi va anar a parar?

— Per raons familiars. La meua xicota va marxar-hi amb la seva família i jo, és clar, al darrere. Allà em vaig casar i allà sóc instal·lat, sense haver perdut l'esperança de tornar, malgrat les ficultats de tota mena que això comporta, sobretot, de caire familiar, car els meus fills ja comencen a ser grans.

— La fallera per les traduccions, com us va venir?

— Ja a Barcelona havia traduït una obreta d'Oscar Wilde per al centre cultural al qual m'he referit. Després, ja a Buenos Aires, vaig ser soci del Casal Català i vaig arribar a dirigir-ne la companyia escènica. Cal tenir present que a Buenos Aires hi ha hagut teatre català quasi des de començament de segle. Al costat d'obres d'autors catalans contemporanis —Benguerel, Ricard Salvat, Maria Aurèlia Capmany, Pedroló, etc.— vaig traduir una obra d'Arthur Miller i dues de Tennessee Williams: Del pont estant. El tramvia anomenat desig i La gata damunt la teulada. Animat per l'experiència vaig escriure a Joan Oliver, que aleshores ja dirigia les Edicions Proa, i vaig oferir-m'hi com a traductor. Com que no em van contestar de forma immediata, vaig pensar que la cosa no els interessava. Però poc després arribava una carta de l'Oliver i fèiem tractes.

I aquí va començar la tasca de Jordi Arbonès com a traductor: Per qui toquen les campanes, de Hemingway, El delator, de Liam O'Flaherty, L'amant de Lady Chatterley, de David Herbert Lawrence, Tròpic de Càncer, Tròpic de Capricorn, El temps dels assassins i Primavera negra de Henry Miller, Escapes cap al foc i Afrodisíac, d'Anaïs Nin, Allò que el vent s'endugué, de Margaret Mitchell, i d'altres obres que encara romanen inèdites.

— No deu haver estat fàcil de publicar aquestes obres en català...

— No gens. La censura ha estat terrible i a més, discriminatòria. Tant pel que fa als Tròpics com a Per qui toquen les campanes, l'editorial va haver d'esperar, seguint instruccions del ministeri, que primer es publicuessin les traduccions castellanes. Això és terrible! I, a més, en el cas de les obres de Miller, el ministeri manà que se seguís escrupolosament la traducció castellana, que havia estat convenientment assuaujada. Jo vaig indicar a

l'editorial que, en aquestes circumstàncies, era preferible que el llibre no sortís. Afortunadament, l'editorial no va fer cas de les imposicions del ministeri i va tirar al dret i respectà la meua traducció.

— La majoria dels autors que heu traduït —especialment Miller, Anaïs Nin i Lawrence— es caracteritzen per un llenguatge cru en unes obres on l'erotisme té un paper important o predominant. Amb quin criteri lingüístic va afrontar aquestes traduccions?

— D'una banda, tinc una preocupació central: ser fidel a l'original, tot i que ja sé que traduir és, en certa manera, traïr. D'altra banda, però, aquests autors em plantejaren un problema específic i és el de trobar unes correspondències catalanes prou riques. La veritat és que no vaig trobar antecedents literaris catalans en aquest camp, sobretot pel que fa a lèxic eròtic. Però aquest, que consti, és un problema que també van trobar els anglesos quan, per exemple, es va publicar L'amant de lady Chatterley. Cal recordar que ja un crític d'aleshores, Wilson, va remarcar el fet que Lawrence fixava en la literatura tot un vocabulari que fins aleshores n'era absent. En canvi, els francesos no en tenien, en aquest sentit, de problemes, car posseeixen una tradició literària diferent. En el cas concret de Miller, vaig intentar utilitzar termes que tinguessin una connotació simpàtica, allunyats tant del vocabulari científic —que desvirtuaria el sentit— com d'un cert vocabulari massa cru.

— I doncs, com us ho va fer?

— Com he dit, jo vaig néixer en un ambient popular. De jove, vaig treballar d'aprenent en un taller i empenyia el carretó portant paquets al magatzem. En aquest ambient, els obrers parlaven un català popular. Recordo, per exemple, un empaquetador que se servia, tot sovint, de la paraula «xona». Però consti que Miller no solament em va proporcionar aquests problemes. Per

exemple, Miller és un autor que moltes vegades passa directament d'un llenguatge col·loquial a imatges d'una gran bellesa, molt riques i poètiques. Aquests canvis són molt difícils de salvar. Però a les traduccions vas salvant els problemes a mesura que es van presentant. El que cal és mantenir-se al servei de l'autor i intentar donar al text la vivor de l'original.

Però Arbonès no solament ha excel·lit com a traductor. Ell és un gran coneixedor de la literatura anglo-saxona i del teatre i de la narrativa catalana contemporània, tal com ha deixat pales en diversos llibres que ha publicat i en els pròlegs a moltes de les obres que ha traduït. Ara, per exemple, està a punt de sortir un estudi seu sobre l'obra de Pedroló.

— Es el resultat de quinze anys de treballs, si bé d'una forma no total perquè jo tinc la meua feina a Buenos Aires —la que em permet guanyar-me les monedes— i la de les traduccions. L'obra es titula Pedroló contra els límits i intento que sigui, bàsicament, un llibre de divulgació sobre l'obra pedroliana.

— I quines conclusions n'heu tret, d'aquesta vasta obra?

— Pedroló és un renovador de la forma novellística. En aquest sentit, ha trencat moltes, no ha seguit la novella tradicional. En canvi, en el llenguatge no hi ha hagut una ruptura —a diferència del que fan alguns joves narradors d'ara—, potser perquè quan Pedroló va començar a escriure era qüestió de construir i no de destruir. D'altra banda, també crec que és certa la influència de les modes estrangeres sobre l'obra de Pedroló. Però no és veritat que s'hagi limitat a copiar aquestes influències. Hi ha, per exemple, l'ambiciós intent de sèrie «Temps obert», que és una cosa absolutament original, sense antecedents.

Encara ens endinsem amb Arbonès a parlar de la Catalunya nova i de la Catalunya per reconstruir,

Jordi Arbonès, vacances a Barcelona (Foto Robert)

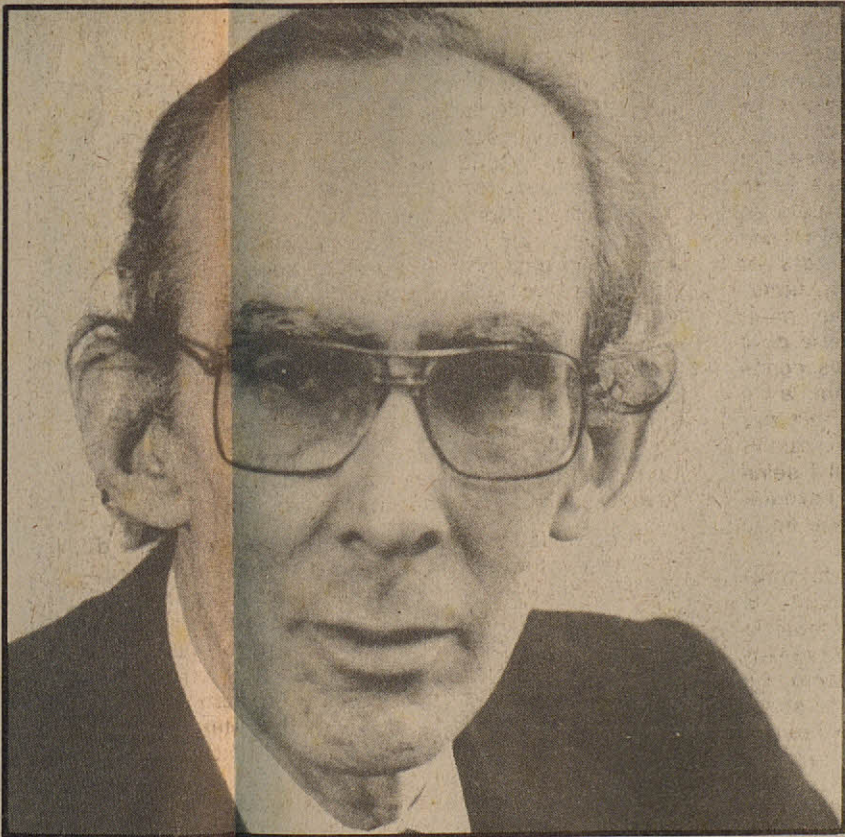
de la situació lingüística i cultural i, és clar, de l'article d'«Els Marges» i de certes querelles judicials entre escriptors. Arbonès pregunta molt, mostra certa recança a l'hora de tornar-se'n cap a l'Argentina i es manifesta trist per certes novetats urbanístiques que ha observat al cap de tants anys com, per exemple, l'enderrocament del seu estimat cinema Triunfo, el del seu barri.

Quan ja és fora de la redacció, penso que la tasca d'Arbonès cal situar-la —per dignitat i intencions— en la valuósissima tasca duta terme pels grans traductors catalans. En

aquest sentit, els treballs d'Arbonès s'arrangieren ja al costat dels de Carner, Riba, Nin, etc. I, ja en els anys actuals, Folch i Camarasa, Pedroló, Maria Aurèlia Capmany, etc. Incorporar les obres dels grans autors estrangers a la nostra llengua no solament ens permet sintonitzar amb el que passa portes enfora —i això és una idea prou clara des del modernisme— sinó fruir el plaer d'unes lectures belles i exemplars. Des de Buenos Aires, doncs, Jordi Arbonès pot estar tranquil.

Agustí Pons

Josep Benet i el combat autonòmic

El darrer llibre de Josep Benet, editat per Bruguera sota el guiatge de Josep Maria Colomer —historiador perspicaç i excel·lent coneixedor dels aires catalans sota el franquisme—, aplega una sèrie d'escrius que fóra del tot imperdonable deixar passar (i que van molt més enllà del caire electoralista que pugui tenir la publicació). Sense cap mena de por als judicis sempre ambivalents dels neoacadèmics, Benet recull escrits de fa més de trenta-cinc anys, veritables mostres d'un resistencialisme cultural que l'honora i ens honora. Ens remuntem així als temps de la consigna «actius, no passius», o de la «R» misteriosa de revolta, veritable precedent del «diguem no» que Raimon havia de popularitzar anys a venir. Són escrits sovint sarcàstics —l'insult ha estat un dels eixos de la literatura de tots els temps: sense l'insult, poca cosa quedaria de l'obra poètica d'un Albertí de postguerra, i a l'insult ens ha tornat l'austriac Peter Handke— que traspuen un patriotisme impacient. Diria el lector que Benet (un jurista que coneixia el dring de la regla benedictina) elabora un nou estil profètic, més destinat a remoure les pedres de la passivitat (i de la por) col·lectives que no pas a predir el futur d'un país derrotat (ço és: vençut i sense esma d'escapolir-se de la xarxa obscurantista que l'opressor ha escampat pertot arreu). D'aquests primers escrits —una part de la memòria col·lectiva que ens pertany— es dedueix la característica intel·lectual de Josep Benet, estranya barreja d'home d'acció i d'intel·lectual minuciós, contemplatiu i actiu, sense els periòdics descoratjaments del Jonàs descrit pel Nabí de Josep Carner.

Una altra part, importantíssima, dels escrits de Benet és la que co-

rrespon a això que podríem qualificar de «galeria dels catalans il·lustres»: Ildefons Cerdà, Pompeu Fabra, Joan Maragall, Rovira i Virgili, Gaziell, Gabriel Alomar, Torras i Bages. Les referències de Benet són del tot clàssiques en un alt tant per cent i del tot heterodoxes en la resta. Vull dir: és com un lector clàssic dels clàssics, esquinçat de sobte per la presència a Catalunya del marxisme, la lluita treballadors industrial, com si l'itinerari l'hagués portat des d'una cultura establerta (i per això mateix, malgrat els demagogs, interclassista) a una cultura rupturista (que representaria els teòrics/pràctics del proletariat català, l'intent de bastir una teoria que interpretés la ten-

sió dialèctica entre alliberament social i alliberament nacional, tensió sovint mal resolta a Catalunya).

En els capítols dels il·lustres reinterpretats, jo destacaria el tractament que Benet fa de la figura de Gaziell, que els maniqueus catalans d'altre temps blasraven perquè era un català allunyat de la pàtria i que escrivia en castellà. L'obra literària, catalana, de Gaziell bastaria per a retornar-li el dret a la vida. De la mà de Benet, a més, el periodista Calvet torna a figurar entre els personatges més importants de la prosa catalana del segle XX. Com havia fet abans amb el Maragall segrestat per una certa dreta i per

un cert catolicisme, Benet recupera per als interessos de la majoria Gaziell, el de Castella endins i el de les abraçades paniberiques.

Vull parlar l'atenció, en darrer terme, en les propostes de política cultural que Josep Benet redacta, des de fa anys, i que ens el presenten com un assagista sensible a les misèries cròniques de la cultura catalana (agreguades per la pèssima jugada del franquisme dissolvent). La lectura de les propostes culturals (de redreçament cultural) de Josep Benet, sovint en reunions col·lectives —amb els Espriu, Castellet, Millet, Pujol, Triadú, Vila-Abadal, Verde Aldea, Casanovas, Cañellas i tants d'altres—, abasten el teatre i el llibre, la música i el món de l'espectacle, el català al carrer i les subvencions (públiques i privades), la situació de l'escriptor i la misèria de la investigació científica, els arxius i els museus, les publicacions periòdiques molt especialment. Mai no són escrits d'un triomf «laudator temporis acti», perquè el futur obsessiona més Benet que no pas el passat. Amb una expressió sòbria i elegant, amb una tendència a la citació d'autoritat (sempre, i en primer lloc, la referència al tarragoní Rovira i Virgili) i alhora amb una consciència de públic que ultrapassaria les fronteres dels Països Catalans (perquè sap què significa Madrid per a Catalunya i perquè és —ho érem tots, aquells dies grisos— europeista apassionat), Benet i Morell ens ha llegat una crònica involuntària del combat cultural de Catalunya sota el franquisme. Sense pretensions d'eix ni de pal de paller. Potser perquè els orígens pagesos li impedié de confondre les imatges de la terra.

Ignasi Riera